

MUUTTOLIIKE VÄESTÖLLISENÄ ILMIÖNÄ MIKSI IHMISET MUUTTAVAT?

Ismo Söderling

Johdanto

Sivilisaation kehittyminen ilman muuttoliikettä ei olisi ollut mahdollista (vrt. Wiik 1996). Sama koskee yhteiskuntien muuttumista yhä modernimmiksi ja nykyaikaisemmiksi – näissä kehitysprosesseissa muuttoliikkeellä on ollut keskeinen osuutensa (vrt. Sassen 1999).

Monilla muuttoliikkeillä on pitkät perinteet: pronssikauden jälkipuolelta tunnetaan Uplannin Skederidin kunnasta Darsgården muinaislinna, jonka keramiikka on suomalaista tai virolaista alkuperää ja osoittaa ilmeisesti nykyisen Suomen alueelta lähtenyttä muuttoliikettä (Salo 1981, 15). Muuttoliike länteen säilyi vilkkaana halki vuosisatojen: niinpä Tukholman kaupungin suurin veronmaksaja vuonna 1462 oli Heikki Finne (Kerkkonen 1981, 24). Erityisesti Tukholman poliittinen ja kaupallinen vetovoima oli jo huomattava keskiajalla (vrt. Tarkiainen 2000, 20). Ja kun talous toimii, niin tekee myös 'harmaa talous': suomalaiset tekivät noin viidenneksen kaikista Tukholman rikoksista 1400-luvun lopulla. Tässä yhteydessä on todettava, että heitä oli samaan aikaan kaupungin 5 000 asukkaasta noin 10–20 % (Tarkiainen 2000, 33).

Ruotsissa asui vuoden 1999 virallisen tilaston mukaan hieman runsas 446 000 ensimmäisen ja toisen polven suomalaista. Heistä alle puolet, noin 200 000 kuuluu ensimmäiseen eli Suomessa syntyneeseen sukupolveen. Toiseen polveen kuuluu siten vajaa 250 000 henkeä. Toisen polven kohdalla tapahtuu jo tyypillistä sekoittumista. Niinpä vain 62 000:lla toiseen polveen kuuluneesta molemmat vanhemmat ovat syntyneet Suomessa. Selvästi eniten (n. 150 000) toiseen sukupolveen kuului sellaisia, joiden vanhemmista toinen oli syntynyt Suomessa ja toinen Ruotsissa (vrt. Korkiasaari 2000, 166-167). Siirtolaisuuden yhteydessä herääkin aikaa myöten kysymys, mihin 'loppuu' siirtolaisuus. Siirtolaisuuteen liittyvä vastaava väestöprosessi on havaittavissa Suomessakin: maahanmuuttajaväestömme avioliitoista lähes puolet (47 %) on sellaisia, joissa puoliso on suomalainen (Ylänkö 2000, 68).

Tämän artikkelin keskeisenä tarkoituksena on valottaa muuttoliikettä yhtenä väestöllisenä tekijänä. Kuten tunnettua, väestönmuutoksen osatekijät ovat *syntyvyys, kuolevuus ja muuttoliike* (katso sovellutuksesta lisää esimerkiksi Parkkinen 1998, 264-267). Yleensä näitä väestöllisiä komponentteja tarkastellaan omina erillisinä kokonaisuuksinaan. Läntisen Euroopan maissa tapahtuvat väestölliset ilmiöt, so. väestön ikääntyminen ja syntyvyyden aleneminen – ja näiden kautta väkimäärän suoranainen lasku – ovat tuoneet mukanaan näkökulman laajennuksen: jotta tuleva väestöllinen 'uhkakuva' ei toteutuisi, onkin siirtolaisuus nostettu keskusteluun yhdeksi varteenotettavaksi väestövaihtoehdoksi. Tunnettu ja samalla laajasti kritisoitu esimerkki tällaisesta lähestymistavasta on YK:n raportti korvaavasta maahanmuutosta (*Replacement Migration*). Julkaisussa on esitetty erilaisilla laskentavaihtoehdoilla, paljonko maahanmuuttoa 'tarvittaisiin' korvaamaan uhkaavaa väestön vanhenemista ja vähenemistä (UN Secretariat, Population Division 2000; ks. myös Euroopan Yhteisöjen Komissio 22.11.2000, 22).

Siirtolaisuuden väestöllistä merkitystä korostaa luonnollisesti sekin, että pysyvästi poismuuttaneet vievät mukanaan myös syntymättömät sukupolvet.

Muuttoliikettä koskevat käsitteet

Muuttoliikkeen tarkastelua vaikeuttaa sen monimuotoisuus, alaan vihkiytyneelle tutkijallekin tuottaa huomattavia vaikeuksia tehdä selkeä ero esimerkiksi *työvoimasiirtolaisuuden ja taloudellisen pakolaisuuden* välillä. Varsinkin 1990-luvun alussa Länsi-Eurooppaan suuntautuneesta itäisestä muutosta puhuttiin pakolaisuutena, mutta se oli kuitenkin selvästi yhteydessä kunkin lähtömaan taloudelliseen tilanteeseen (vrt. esimerkiksi entisen Neuvostoliiton alueen turvapaikanhakijat Suomessa 1990-luvun alussa). Vastaava ilmiö tapahtui saman vuosikymmenen lopulla kun esimerkiksi Tsekin tasavallan romani-väestöä muutti tuhansittain Suomeen.¹

Muuttoliike voi olla *vapaaehtoista liikkuvuutta* tai *pakolaisuutta*. Vapaaehtoinen muutto on edelleen jaettavissa *maassamuuttoon* ja *siirtolaisuuteen* (kuvio 1 seuraavalla sivulla).

Siirtolaisuus on *vapaaehtoista* maiden välistä – so. valtakunnan rajat ylittävää – muuttoa. Vapaaehtoisessa muutossa erotetaan usein tavoite- ja pakkomuuton käsitteet (*target vs. forced migration*; 'pakko' on tässä tietysti nähtävä suhteellisena käsitteenä). *Tavoitemuutto* on luonteeltaan innovoivaa ja uutta etsivää aktiivisuutta, jossa muuttaja

¹ Ilmiö on tuttu Suomessakin: 1960-luvun suurina muuttovuosina samalta lähtöalueelta osa muuttopaineesta purkautui maan sisäisenä muuttona, osa siirtolaisuutena Ruotsiin (vrt. Korkiasaari 2000, 140).

pyrkii saavuttamaan jonkin tärkeäksi kokemansa päämäärän, esimerkiksi paremman ammatin tai asunnon. *Pakkomuutto* puolestaan on 'säilyttävää' liikkuvuutta; siinä tavoitteena ei ole suinkaan uuden tai paremman etsiminen, vaan entisten olojen tai hyvinvoinnin säilyttäminen (vrt. Kultalahti 1988). Siten esimerkiksi työttömyyden vuoksi tapahtunut muutto katsotaan yleensä pakkomuutoksi.

Kuvio 1. Muuttoliikkeen käsitesisältö².

MUUTTOLIIKE		
Vapaaehtoinen muuttoliike		Pakolaisuus
Maassamuutto	Siirtolaisuus	Maiden sisäinen/välinen
-kuntien sisäinen -kuntien välinen -läänien, työssäkäyntialueiden ja muiden aluetyyppien sisäinen ja välinen	-maasta- ja maahanmuutto -paluumuutto -lähi- ja kaukosiirtolaisuus	-poliittinen pakolaisuus -sotapakolaisuus -ympäristöpakolaisuus
	'Taloudellinen pakolaisuus'	

Maassamuutto on pysyväisluonteista asuinpaikan vaihtoa maan rajojen sisällä. *Kuntien välisellä* muutolla tarkoitetaan kuntarajat ylittäviä muuttoja. Tämä on yleinen tarkastelunäkökulma johtuen maamme tiheästä kuntaverkostosta sekä hyvistä

² Huom.: englanninkielisessä kirjallisuudessa maahanmuutto on 'immigration' ja maastamuutto 'emigration'.

Paluumuutolla tarkoitetaan yleensä muuttajan paluuta kotimaahansa tai kotialueelleen. Esimerkiksi Ruotsista Suomeen suuntautuva muutto on pääsääntöisesti paluumuuttoa. Inkeriläisten Suomeen muutto on myös pidetty paluumuuttona. Kyseessä on Stolbovan rauhan (1617) jälkeen Suomesta Pietarin alueelle muuttaneiden jälkeläisten maahanmuutto. Kyseessä ei siis ole varsinainen paluumuutto (vrt. Söderling 2001, 195).

Lähisiirtolaisuutena pidetään yleensä rajantakaiseen maahan suuntautuvaa muuttoja (vrt. Suomesta Ruotsiin muutto).

kuntapohjaisista aluetietokannoista. Kuntien ohella muina aluekokonaisuuksina voivat tarkastelun kohteena olla esimerkiksi työssäkäyntialueet, läänit tai maakunnat.

Kuntien välinen maassamuutto on suureksi osaksi työsyihin perustuvaa työvoiman siirtymistä, mutta sisältää myös paljon asumiseen liittyvää muuttoa – esimerkiksi perheen elinkaareen liittyvää asunnonvaihtoa. Kansainvälisiin kuntien välisiin maassamuuttotutkimuksiin on suhtauduttava varauksella. Esimerkiksi Ruotsissa kuntien lukumäärä on vain noin puolet Suomen vastaavasta: Ruotsissa huomattava osa kuntien sisäisestä muutosta olisi rekisteröity meillä kuntien välisenä muuttona.

Kuntien sisäinen liikkuvuus on yleensä voittopuolisesti asunnonvaihtoa. Tutkimuksissa keskitytään tällöin esimerkiksi eri elinvaiheiden asunnonvaihtojen analysointiin (Korkiasaari ja Söderling 1994; Summa 1984).

Pakolaisuuteen liittyy taas henkilökohtaisen vainon kokeminen ja se on siten käsitettävä varsinaiseksi *pakkomuutoksi*. Pakolaisuus on sotien, poliittisen vainon, nälänhädän ja ympäristötuhojen aiheuttamaa pakkoluonteista muuttoa maasta toiseen. Tunnettu – ja Suomessakin sovellettu – pakolaisuuden määritelmä perustuu YK:n vuoden 1951 pakolaisten asemaa koskevaan Geneven sopimukseen sekä sitä täydentävään pöytäkirjaan. Sopimus oli tehty alkujaan toisen maailmansodan aiheuttaman sekasortoisen tilanteen selkeyttämiseksi Länsi-Euroopassa. Siten sopimuksen soveltaminen vuosikymmeniä myöhemmin ei ole tapahtunut kitkatta. Sopimusta voidaan kritisoida siitä, että se ottaa huomioon vain henkilökohtaisen, valtion taholta tulleen vainon. Itse asiassa huomattava osa maailman pakolaisuudesta on joukkopakoa, ryhmäpäätöksiin perustuvaa rajojen ylittämistä (vrt. bosnialaisten joukkopako Keski-Eurooppaan Jugoslavian kriisin yhteydessä 1990-luvulla).

YK:n sopimusta sovelletaan yleensä vain maasta toiseen tapahtuvaan pakolaisuuteen. Siten maan sisäinen pakolaisuus jää sopimuksen ulkopuolelle. Edelliseen liittyen moni entisen Jugoslavian alueen pakolainen ei ole 'oikea' pakolainen YK:n määritelmän tarkoittamassa mielessä.

Pakolaisuustarkastelussa menevät usein termit *pakolainen* ja *turvapaikanhakija* sekaisin, jopa viranomaisten teksteissä. *Turvapaikanhakija* on henkilö, joka ei ole vielä saanut viranomaisen vastausta anomukselleen. Odottaessaan päätöstä hän kuluttaa aikaansa useimmiten vastaanottokeskuksissa, joiden määrä Suomessa on 14. *Pakolainen* (pakolaisaseman saanut) taas on henkilö, jolle vastaanottava valtio on antanut turvapaikan ja hänen on todettu siten täyttävän pakolaiselle asetettavat kriteerit. Yleensä varsinaiseen turvapaikkaan liittyvät kriteerit ovat erittäin tiukat. Sen sijaan oleskelulupa myönnetään selvästi useammin suojelun tarpeen tai jonkin humanitaarisen syyn vuoksi. Käytännössä pakolais-nimitystä käytetään kaikista, jotka ovat kokeneet vainoa tai ilmoittaneet kokeneensa sellaista.

Oman ryhmänsä muodostavat ns. kiintiöpakolaiset, jotka Suomen valtion edustajat käyvät valikoimassa eri YK:n pakolaisleireiltä. Esimerkiksi 1.1.2001 – 31.8.2001 välisenä aikana Suomi vastaanotti 1169 pakolaista. Näistä kiintiöpakolaisia oli 498, turvapaikanhakijoita 477 ja perheen yhdistämisen vuoksi saapuneita 198 (MoniTorii 4/2001, 6).

Kaikkiaan vuoden 1973 jälkeen Suomi on vastaanottanut 20 004 pakolaista tai turvapaikanhakijaa. Suomessa maahanmuuttoasiat kuuluvat työvoimaministeriön alaan. Aiheeseen liittyvää tilastotietoa on saatavissa osoitteesta:
(<http://www.mol.fi/migration/tilastot/html>)

Muuttoliikkeen tulkintakehikot

Muuttoliikkeessä voidaan erottaa **yksilölliset, alueelliset ja yhteiskunnalliset** tekijät. Seuraavassa tarkastellaan kutakin tarkastelutasoa erikseen. Jo tässä yhteydessä on huomautettava, että näiden tasojen erottaminen käytännön muutossa on usein mahdotonta: kun Lappi koki väestöllisen suoneniskun 1960-luvun lopulla Etelä-Suomeen ja Ruotsiin, oli siinä varmasti kullakin tekijällä oma osuutensa.

Muuttoliikkeen *yhteiskunnallista* vaikutusta on selvittänyt muun muassa Richmond (1969) ja Suomessa Söderling (1988) sekä Kytö (1998). Richmond on jakanut yhteiskuntien kehityksen kolmeen päävaiheeseen. Traditionaalisen eli esiteollisen yhteiskunnan vaiheelle on hänen mukaansa ominaista työntekijöihin perustuva pakkoluontoinen muutto (*forced migration*), joka aikanaan tapahtui lähinnä maaseutukuntien välillä. Teollistuneen yhteiskunnan vaiheessa korostuu vetotekijöihin perustuva vapaaehtoinen (*voluntary migration*) maaseudulta kaupunkiin suuntautunut muutto. Jälkiteolliselle yhteiskunnalle puolestaan on tyypillistä monisuuntainen (transilient) kaupunkien välinen liikkuvuus.

Alueellisella tasolla tarkastellaan yhteiskunnan sisäisten alueiden välisiä muuttoliikkeitä. Yhteiskunnallisesta tasosta tämä poikkeaa lähinnä siinä, että tarkastelukulma on alueellisesti suppeampi. Usein se on myös ajallisesti (historiallisesti) rajatumpi ja konkreettisemmin yhteiskunnallisiin ilmiöihin sidottu (vrt. Pikkarainen ym. 1997: 'Kaupunkiseutujen väestönkehitys, työmarkkinat ja taloudellinen kasvu' tai Vartiainen 1997: 'Muuttoliikkeen uusi kuva. Muuttoliikkeen sosioekonomiset piirteet seutukunnittain...'). Alueellisissa teorioissa voidaan tutkimuskohteesta ja tieteenalasta riippuen erotella useita eri tutkimussuuntauksia. Näistä mainittakoon: alueelliset kasvuteoriat, keskusjärjestelmäteoriat, sijaintiteoriat ja työmarkkinateoriat (kts. teorioista lisää mm. Söderling 1988; Korkiasaari ja Söderling 1994; Kytö 1998; Kauppinen et al.

2000; Okko 2000).

Yksilötasolla muuttoliikettä tarkastellaan ihmisten tarpeiden ja yleensäkin inhimillisten käyttäytymisprosessien mukaan. Tällöin muuttoon liittyviä ilmiöitä tarkastellaan mm. muuttomotiivien kautta. Yksilötason selitysmallit ovat etupäässä sosiologisia ja psykologisia (vrt. esimerkiksi Matinheikki-Kokko 1997).

Yksilötason malleissa on erotettavissa mm. seuraavat mallikokonaisuudet: työntö-veto – mallien perusteella oletetaan, että osa muuton motiiveista on vetäviä (esimerkiksi parempi työpaikka), osa taas työntäviä (työttömyys).

Tarve- ja hyvinvointimalleissa tarkastelu perustuu ihmisten yksilöllisiin tarpeisiin. Muuttajien käyttäytyminen määräytyy niiden tarpeiden mukaan, jotka seuraavat hierarkiassa jo tyydytetyjä tarpeita. Tarpeista on olemassa useita luokitteluja, ja ne voidaan tiivistää kolmeen pääryhmään: aineellisiin, sosiaalisiin ja henkisiin (vrt. Allardtin maineikasta having – loving – being -luokitusta vuodelta 1976).

Koska monet ihmisten tarpeet ja niiden tyydyttämismahdollisuudet ovat sidoksissa hänen elinkaareensa, on luonnollista, että myös muutot usein ajoittuvat tiettyyn elämänvaiheeseen (opiskeluun, avioitumiseen, työmarkkinoille astumiseen, perheeseen kasvamiseen jne.). Elinvaiheajattelu onkin parhaimmillaan tarkasteltaessa esimerkiksi paikallisia, esimerkiksi kuntien sisäisiä, asumistarpeita (esimerkiksi Summa 1982; Nivalainen 2000).

Etnisyys, monikulttuurisuus, identiteetti

Siirtolaisuuden ja pakolaisuuden seurauksena vastaanottavaan maahan syntyy uusia maahanmuuttajaryhmiä kantaväestön yhteyteen. Enää ei olla kiinnostuneita vain siitä, mistä muuttajat tulevat ja minne he menevät. Nykyisin tarkastellaan yhä enemmän eri etnisten ryhmien kohtaamista, identiteetin muodostumista ja säilymistä. Etninen tarkoittaa samaa kuin *kansallisuus* (Nykysuomen Sanakirja, 1980, osa 4, 108). Esimerkiksi entisen Jugoslavian alueen kansallisuuksia ovat mm. serbit, kroaatit ja albaanit. Maahanmuuttajia voidaan kansallisuuden lisäksi erottaa myös *kansalaisuuden* ('olen suomalainen', 'olet ruotsalainen') ja eri kulttuuripiirteiden ('olen luterilainen', 'olet juutalainen') perusteella (vrt. Taavela 1999, 23).

Etnisyyden käsite on laaja ja monisyinen. Asiasta kiinnostuneet voivat perehtyä mm. Sjöbergin (1999), Taavelan (1999), Kyntäjän (1995), Liebkindin (1994) ja Sintosen (1993) tuotantoon. Esimerkiksi Liebkind määrittelee etnisyyden siten, että 'useimmat etnisen ryhmän jäsenet yleensä samaistuvat ryhmäänsä, polveutuvat tai kuvittelevat polveutuvansa samoista alkulähteistä ja osoittavat tiettyjä yhteisiä kulttuuripiirteitä' (Liebkind 1994, 23).

Kulttuurien kohtaamisesta aiheutuvat elämänmuutokset voivat muodostua

maahanmuuttajille stressitekijöiksi. Mahdolliseen muuttostressiin vaikuttavat useat eri tekijät, joista yksi on vastaanottavan yhteiskunnan luonne. On havaittu, että maahanmuuttajien henkinen hyvinvointi on parempi sellaisissa vastaanottavissa maissa, joissa harjoitetaan *monikulttuuripolitiikkaa* (vrt. Liebkind 1996, 215). Tällä tarkoitetaan toimintaa, jossa maahanmuuttajia kannustetaan ylläpitämään omaa kulttuuriaan, mutta myös tutustumaan ja toimimaan muiden kulttuurien edustajien kanssa. Esimerkiksi Isossa-Britanniassa monikulttuuripolitiikkaa on edistetty jo 1960-luvulta lähtien, jotta voitaisiin ehkäistä rasismia ja syrjintää (Anthias and Yuval-Davis 1992; Rex and Tomlinson 1979; kts. Wahlbeck 1999, 15).

Monikulttuurisuus-käsitteeseen liittyy useita käytännön ongelmia. Vaikka lähes kaikki yhteiskunnan ovat monikulttuurisia, eivät ne välttämättä noudata siihen liittyvä politiikkaa. Toinen vaikeus liittyy 'kulttuurin' käsitteen määrittämiseen: mitkä ovat ne kulttuuriset piirteet, joita on syytä ylläpitää? Epäselvää on myös se, kuka tekee päätöksiä kulttuurisen ominaisuuksien säilyttämisestä – valtaväestökö vai vähemmistöt itse? Joka tapauksessa monikulttuurisessa yhteiskunnassa ihmiset eivät ole tasa-arvoisia vaan eri tavalla kohdeltuja. Siten valtiot tukevat mm. maahanmuuttajien lehtien julkaisemista, TV- ja radio-ohjelmien tuottamista jne. Monikulttuurisuuden kritiikkiä ovat esittäneet mm. Ålund and Schierup (1991); Schierup (1992 ja 1994; ks. Wahlbeck 1999, 17). Kritisoijien mielestä monikulttuurisuuspolitiikka voi jopa lisätä yhteiskunnan jakautumista ja epätasa-arvoa. Samoin on havaittu, että ns. monikulttuurisissa yhteiskunnissa myös vähemmistöt voivat sortaa toisiaan (ks. Merkl 1998, 15).

Kulttuuri-identiteetillä sekä etnisellä identiteetillä tarkoitetaan hieman eri asioita, vaikka termejä on käytetty toistensa synonyymeinä. Sosiologiassa ja antropologiassa *kulttuuri-identiteetillä* tarkoitetaan kulttuuriryhmään kohdistuvaa yhteenkuuluvaisuuden tunnetta ja yhteisiin arvoihin, yhteiseen historiaan, kieleen ja perinteeseen perustuvaa käyttäytymistä. Suomessa asuvat n. 300 000 suomenruotsalaista omaavat kielensä kautta yhteisen kulttuuri-identiteetin. Muutenhan he eivät juuri muista suomalaisista eroa. *Etnisellä identiteetillä* puolestaan tarkoitetaan etnistä tietoisuutta, samaistumista tiettyyn etniseen ryhmään. Juutalaiset ja romanit (mustalaiset) käynevät hyvin esimerkkinä ryhmistä, jotka asuvat eri puolilla maailmaa, mutta samaistuvat omaan etniseen viiteryhmäänsä.

Kaunismaa on esittänyt mielenkiintoisen vision identiteetin kehityksestä. Hän kysyy, olisiko aika ajamassa kansallisen identiteetin ohitse? (Kaunismaa 1997, 52). Kansallinen identiteetti menettäisi pyhää sädekehäänsä ja muuttuisi henkilökohtaiseksi ja enemmän valinnaiseksi asiaksi. Tällöin tulisi ehkä tilaa uusille identiteeteille. Identiteetin teeman alla on yhä enemmän alettu puhua kulutuksesta ('nuorisomuoti'), harrastusryhmistä, urheiluryhmistä, seksuaalisista ryhmistä ja etnisistä vähemmistöistä (Kaunismaa 1997, 53).

Ulkomaalaisvastaisuus on levinnyt Suomeenkin – useimmat tuntevat Joensuun tapahtumat (vrt. Söderling 1999). Yleisesti ottaen ulkomaalaisvastaisuus ei ole pahentunut viime aikoina, kärjistyksiä toki tapahtuu muuallakin kuin itäisen Suomen pienissä kaupungeissa (vrt. Jaakkola 1999). Joka tapauksessa ennakkoluuloisuuteen ja etnisten ryhmien vuorovaikutukseen liittyvät käsitteet (rasismi, ksenophobia, syrjintä, etnosentrismi, vieraantuminen, akkulturaatio) ovat termejä, joiden tiedollinen ja käytännöllinen sisältö antavat tutkijoille alati uusia haasteita.

Tässä yhteydessä ei tarkastella lähemmin em. käsitteitä: niihin voi tutustua mm. seuraavien julkaisujen avulla: Büchi 1996; Liebkind 1994; Jones 1997; Söderling (1997; 1999; 2001).

Tiivistäen Suomen siirtolaisuustutkimuksesta voidaan todeta, että se on siirtynyt yhä enemmän varsinaisen muuton tarkastelusta vähemmistötutkimuksen suuntaan. Tällaisesta olkoon esimerkkinä Forsanderin ja Alitolppa-Niitamon (2000) tutkimus 'Maahanmuuttajien työllistyminen ja työhallinto – keitä, miten ja minne'.

Seuraavassa tarkastellaan varsin yhteenvedonomaaisesti eri muuttoliikkeiden kehityspiirteitä lähinnä Suomen kannalta.

Maassamuutto Suomessa

Kuntien sisäistä liikkumista on tilastoitu Suomessa vuodesta 1975 lähtien. Maan sisäistä muuttoalttiutta (muuttaneisuutta) mitataan suhdeluvulla, jossa muuttojen määrä on suhteutettu ns. riskiväkilukuun, so. tavallisesti keskiväkilukuun. Useimmiten muuttoalttius lasketaan promillelukuna eli muuttaneiden määränä riskiväestön 1 000 asukasta kohden.

Koko maassamuuton (sisältää kuntien välisen ja sisäisen liikkumisen) muuttoalttius on vaihdellut huomattavastikin; esimerkiksi vuonna 1985 luku oli 119.3 %, mutta vuonna 2000 jo 152.1 % (taulukko 1).

Selvästi yleisin muuttotapahtuma on kuntien sisällä tapahtuva asunnonvaihto, jota on siis Suomessa tilastoitu vuodesta 1975 lähtien. Yleisenä nyrkkisääntönä on ollut, että kaikista maan sisäisistä muutoista tapahtuu kuntien sisällä noin 2/3. Tässäkin on huomattavia vaihteluja, sillä lamakausien aikana kuntien väliset muutot vähenevät (eli reagoivat muuttuneisiin taloudellisiin olosuhteisiin).

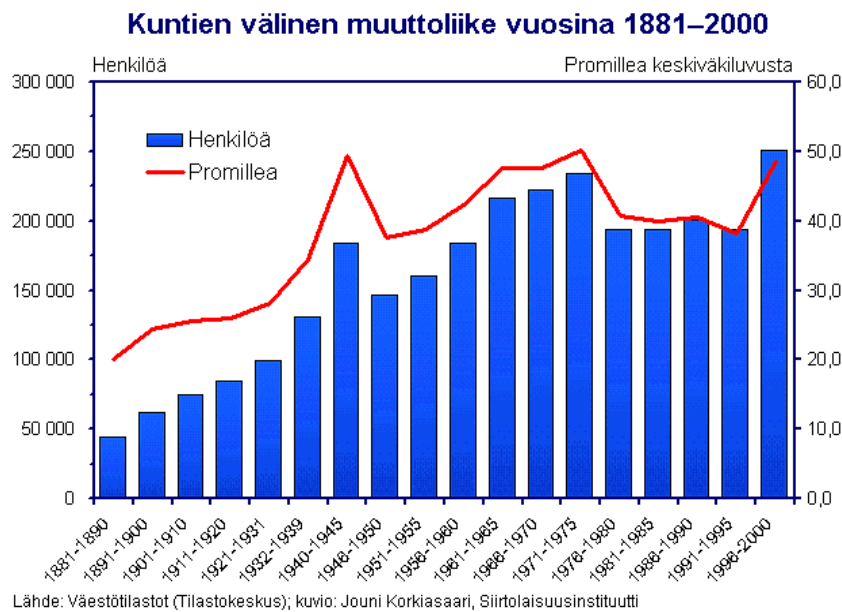
Taulukko 1. Maassamuutto Suomessa eri poikkileikkausvuosina.

Vuosi	Maassamuuttaneiden määrä, N			Muuttoalttius, o/oo keskiluvusta		
	Kuntien sisällä	Kuntien välillä	Koko maassamuutto	Kuntien sisällä	Kuntien välillä	Koko maassamuutto
1975	385 765	239599	625364	81.9	50.5	132.7
1980	397 908	197 626	595 534	83.3	41.3	124.6
1985	385 985	198 910	584 895	78.8	40.6	119.3
1990	372 729	193 845	566 574	74.7	38.9	113.6
1994	461 295	217 776	679 071	90.7	42.8	133.5
1995	485 642	215 971	701 613	95.1	42.3	137.4
1996	522 863	236 460	759 323	102	46.1	148.2
1997	522268	239115	761383	101.6	46.5	148.1
1998	556553	256090	812643	108	49.7	157.7
1999	547062	259652	806714	106	50.2	156.2
2000	527677	260047	787724	101.9	50.2	152.1
2001	--	288000	--	--	55.5	--

Lähde: Tilastokeskuksen väestönmuutostilastot. Vuodelle 2001 ei ollut tätä kirjoitettaessa saatavissa keskilukua. Sen sijaan Tilastokeskus julkaisi väkilukuarvion kunnittain 20.12.2001 (http://www.stat.fi/tk/tp_tied/tiedotteet/v2001). Ennusteen mukaan 31.12.2001 mennessä Suomen väestö kasvaa vuoden 2000 vastaavaan aikaan verrattuna 9 800 hengellä. Kyseistä kasvua on käytetty määrittäessä vuoden 2001 keskilukua.

1990-luvun puolen välin jälkeen tapahtui huomattavaa kasvua sekä kuntien välisessä että sisäisessä muutossa. Tämä on yhteydessä sekä vuoden 1994 kotikuntalain muutokseen (opiskelijat saattoivat rekisteröityä opiskelupaikkakunnalleen)³ että **alkaneeseen taloudelliseen kasvuun.**

³Kaikkein vilkkaimmin ovat muuttaneet nuoret. Vuoden 1994 hyppäys johtui siis kotikuntalain muutoksesta: laki antoi opiskelijoille mahdollisuuden kirjoittautua opiskelupaikkakunnan asukkaiksi. Sisäasiainministeriön arvion mukaan laki vaikutti 9 000 muuttoon vuosina 1994-1995 (Pulkkinen 1998, 5).

Kuvio 1. Kuntien välinen muuttoliike.

Pia

Pulkkinen

on todennut, että 1970-luvun muuttoaallossa suuret ikäluokat pakenivat maalta. Jo tuolloin muuttovirrat suuntautuivat periferia-alueilta kehittyneimmille alueille. 1980-luvun noususuhdanteessa kasvoivat erityisesti kaupunkien ympärillä olevat kehyskunnat. 1990-luvulla muuttovoitto on keskittynyt lähinnä eteläiseen Suomeen ja suurimpien korkeakoulukaupunkien ympäristöön. Kymmenen eniten muuttovoittoa saaneen seutukunnan muuttovoitot ovat olleet 1990-luvulla suurempia kuin 1980-luvun nousukaudella. Muuttovoiton keskittymistä osoittanee sekin, että muuttovoittoa saaneet seutukunnat ovat keskittyneet muuttovoittomaakuntien alueille (Pulkkinen 1998, 3).

Muuttovirrat ovat olleet kovin yksisuuntaisia. Muuttovoitto on kasaantunut Uudellemaalle, joka on ainoa maakunta, joka on saanut jatkuvasti muuttovoittoa 1970-luvulta näihin päiviin asti. Uudenmaan maan sisäisen muuton muuttovoitto oli suurimmillaan vuonna 1999, jolloin se oli 7.2 % alueen väkiluvusta. Muista maakunnista selvänä kakkosena on Pirkanmaa, joka edelleen kasvatti muuttovoittoa vuonna 2000 (4.5 %). On kuitenkin huomattava, että Pirkanmaan muuttovoitto on väkilukuun suhteutettuna hieman yli puolet Uudenmaan muuttovoitosta – eteläinen Suomi pysyy siis maamme

väestöllisenä veturina edelleen (vrt. Tilastokeskus 2001, Väestö 2001:5, s. 20). Lapin ja Kainuun kunnista kaikki kokivat muuttotappiota maan sisäisessä muutossa vuonna 2000 (emt., 28-29). Söderling (1998, 37) on todennut muuttoliikkeellä olevan selvät yhteydet muihin väestöllisiin tekijöihin – hänen mukaansa väestöllinen kurjistuminen aluetasolla kasaantuu. Hänen mukaansa yksikään 15:stä heikoimman syntyvyyden seutukunnasta Suomessa ei saanut muuttovoittoa maassamuutosta 1990-luvun loppupuolella. Tilanne oli sama edelleen vuoden 2000 kohdalla (emt., 30-31).

Yleistäen voidaankin sanoa, että maassamuutto yhä harvemmin kasvattaa alueiden väestöä: vuonna 1985 muuttovoittoa saavia seutukuntia oli Suomessa 23, vuonna 2000 luku oli pudonnut 16:een (vrt. Pulkkinen 1998,3; Tilastokeskus 2001, Väestö 2001:5, 30-31).

Maassamuuttajat poikkeavat selvästi ikärakenteeltaan muusta väestöstä, sillä noin 53 % kaikista maassamuuttaneista kuuluu 15-34 -vuotiaiden ryhmään (Tilastokeskus 2001: Suomen Tilastollinen Vuosikirja 2001, 70, 145). Koska muuttajat ovat muuta väestöä selvästi nuorempia, he ovat keskimääräistä paremmin koulutettuja, samoin heistä naimattomien osuus on huomattavan suuri. Sukupuolen mukaan muuttajat eivät sanottavasti valikoidu, sillä vuonna 1999 maassamuuttaneista oli miehiä 49.3 % (koskee kuntien välillä muuttaneita, Tilastokeskus, Väestö 2000:13, Väestönmuutokset 1999, 104) Vaikka edellä tarkastellut väestölliset erot ovatkin melko lainomaisia, tapahtuu niissä silti ajoittain muutoksia, jotka osaltaan heijastavat kulloistakin yhteiskunnallista tilaa ja kehitystä (Korkiasaari ja Söderling 1994, 241; Kytö 1998).

Suurin muuttoalttius on nimenomaan 20-24 –vuotiaiden ikäryhmässä (vuonna 1997 170 ‰), pienin taas 65-vuotta täyttäneillä (1997 luku oli 7 ‰). Mielenkiintoinen havainto on se, että myös 15-19 –vuotiaiden ryhmässä on 1990-luvulla tapahtunut selvää muuttoalttiuden kasvua. Missä määrin tämä on yhteydessä nuorten yhä aikaisempaan kotoa irtautumiseen, olisi tarpeellista ja mielenkiintoista selvittää. Joka tapauksessa vuonna 1990 tämän ikäryhmän muuttoalttius oli noin 40 ‰, mutta seitsemän vuotta myöhemmin jo noin 65 ‰.

1990-luvun aktiivisimpia muuttajia ovat olleet opiskelijoiden ohella työttömät. Vuodesta 1988 vuoteen 1996 tultaessa opiskelijoiden osuus on kasvanut muuttajista 6:sta 27 ‰:iin (huom. aikaisempi tarkastelu kotikuntalain muutoksesta opiskelijoiden muuttoihin).

Vaikka työttömien muuttajien määrä on vuosien 1988-96 välisenä aikana kolminkertaistunut, oli työttömien muuttoalttius pysynyt samana (noin 75 ‰). Tämä on selitettävissä sillä, että samaan aikaan työttömyyskin kolminkertaistui. Toisaalta työttömien osuus muuttajista kohosi samana ajanjaksona viidestä 16:een prosenttiin. Samaan aikaan on työllisten osuus muuttajista vähentynyt: vuonna 1988 muuttajista 60 % laskettiin työllisiksi, mutta vuonna 1996 enää vain kolmannes (Pulkkinen 1998, 6).

Muuton suuntautumisesta Pulkkinen on todennut, että työttömät hakeutuvat kasvualueille, joissa syntyy lisää työpaikkoja. Lapsiperheet suuntaavat muuttonsa suurten keskusten sijasta kehyskuntiin, opiskelijoiden suurin muuttovirta taas luonnollisesti kohdistuu suurille yliopistopaikkakunnille (Pulkkinen 1998, 7).

Vartiainen on tehnyt yhteenvedon 1990-luvun loppupuolen maassamuutosta (Vartiainen 1997, 42-43):

- 1 .Muuttoliike on ollut viime vuosina (so. 1990-luvun puolen välin jälkeen) selvästi voitollista suurissa monipuolisissa keskuksissa. Samalla yhä harvalukuisempien muuttovoitto- ja muuttotappioalueiden erot ovat kärjistyneet entisestään. Aiempaan seutuistumiskehitykseen verrattuna uutena piirteenä oli 1990-luvun loppupuolella keskuskuntien saama merkittävä muuttovoitto – aiemmin vahvasti kasvaneiden kehyskuntien muuttoliike on jopa kääntynyt tappiolliseksi⁴. Tähän liittyen keskittymisen kääntöpuolena on paitsi kaupunkiseutujen ulkopuolisten alueiden, myös monien pienempien ja/tai teollisten kaupunkiseutujen kokema taantuma. Selvästi uutena piirteenä voitiin Vartiaisen mukaan pitää keskisuurten palveluvoittoisten keskusten suhteellista taantumaa.
1. Vilkkaimmin uutta asuinpaikkaa hakevat ryhmä 1990-luvun loppupuolella olivat opiskelijat. Tämän taustalla osittain vuoden 1994 kotikuntalaki, mutta se ei ole mikään tyhjentävä muuttoliikkeen alueellisten erojen kasvun selittäjä. Kun muuttoliike on kasvuvetoista ja myös työllisyyden kasvu keskittyy korkean osaamisen alueille, niin muuttajat ovat usein hyvin koulutettuja.

Suomalainen siirtolaisuus

Maastamuutto

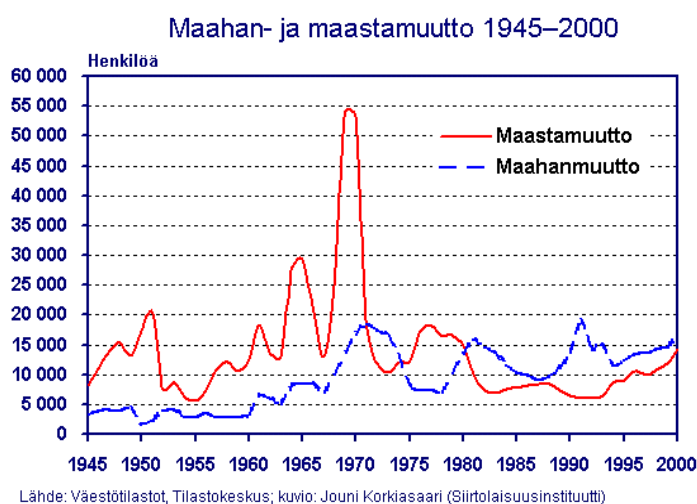
Suomalaisia on aikojen kuluessa siirtynyt lähes kaikkiin maailman kolkkiin. Viimeisten sadan vuoden aikana maastamme on laskettu muuttaneen yli miljoona henkeä, joista noin puolet ennen toista maailmansotaa. Maastamme suuntautuneella siirtolaisuudella on ollut kaksi pääsuuntaa, toinen Pohjois-Amerikkaan ja toinen Ruotsiin. Kumpaankin on muuttanut noin puoli miljoonaa henkeä. Suomelle siirtolaisuuden (lähtömuuton) väestövaikutus on huomattava. Ilman siirtolaisuutta maamme väkiluku olisi noin 7 miljoonaa nykyisen 5.2 miljoonan sijasta (vrt. Koivukangas 1998, 6).

⁴ Tässä suhteessa selvän poikkeuksen tekee Oulu ympäristökuntineen: Oulun naapurikunnat ovat selvästi muuttovoittoa saaneita kuntia vuonna 2000 (vrt. Tilastokeskus 2001: Väestö 2001:5, 28-29).

Pohjoismaalaisittain ajateltuna väestökato ei ole poikkeuksellinen. Esimerkiksi Ruotsista ja Norjasta muutti Pohjois-Amerikkaan 1900-luvun alkuun mennessä selvästi enemmän ihmisiä kuin Suomesta suhteutettuna väestöpohjaan. Väestövaikutus kasvaa ajan kuluessa, sillä muuttajat vievät mukanaan myös syntymättömät sukupolvet.

Toisen maailmansodan jälkeen **lähtömuutto** Suomesta on suuntautunut siis etupäässä Ruotsiin. Huippuunsa muutto nousi vuosina 1969–70, jolloin lähtijöitä oli yhteensä yli 80 000. Noina vuosina Suomen väkiluku jopa väheni suuren lähtömuuton vuoksi. Muuton syyt olivat moninaiset, osittain myös voimakkaasti toisiinsa kietoutuneita.

Kuvio 2. Suomen maasta- ja maahanmuutto vuosina 1945–2000.

Suomen elinkeinorakenteen muutos merkitsi sitä, että maaseudulta vapautui runsaasti työvoimaa. Niinpä Suomessa työttömyys kasvoi huomattavasti 1960-luvun loppupuolella. Esimerkiksi vuonna 1967 työnvälitykseen ilmoittautuneiden työnhakijoiden määrä kasvoi edellisen vuoteen verrattuna yli 100 000:lla, kun samaan aikaan avoimina olleiden työpaikkojen määrä väheni yli 32 000:lla (Korkiasaari 2000, 140). Tilannetta ei helpottanut lainkaan se, että toisen maailmansodan jälkeen syntyneet ns. suuret ikäluokat tulivat samaan aikaan työ- ja opiskeluiikään. Vuosina 1945–49 syntyneiden ikäluokissa oli keskimäärin 20 000 henkeä enemmän kuin niitä edeltävissä ikäluokissa. Siten 1960-luvun lopun työ- ja opiskelumarkkinoille pyrki noin 100 000 'ylimääräistä' nuorta. Suomessa oli siis selvästi ns. työntäviä yhteiskunnallisia tekijöitä

saamaan suurenkin muuton liikkeelle.

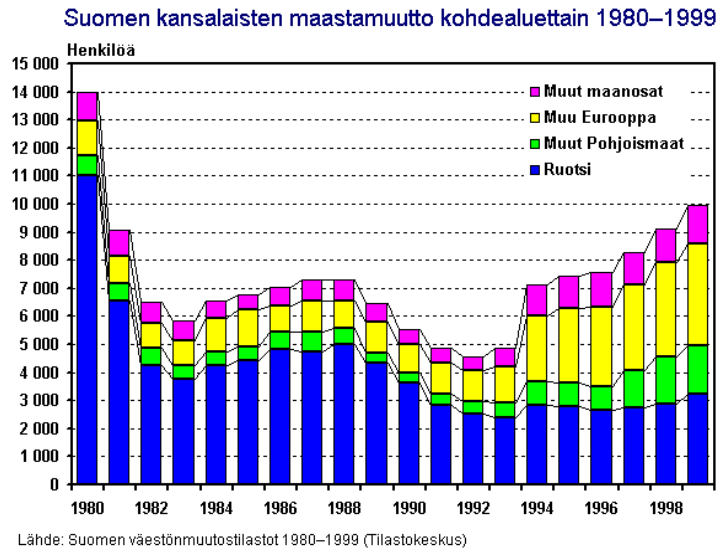
Samaan aikaan Ruotsissa vallitsi huomattava työvoimapula etenkin ns. perinteisen savupiipputeollisuuden parissa (telakat, rautatehtaat, autoteollisuus). Naapurimaassamme vallitsi selvästi korkeampi palkkataso, jota Suomessakin liikkuneet työvoiman värvääjät kerkeästi mainostivat. Tilannetta ei helpottanut Suomen kannalta lainkaan sekään, että syksyllä 1967 suoritettu noin 30 prosentin devalvaatio nosti - Suomesta katsottuna - Ruotsin palkkatasoa samalla prosenttimäärällä. On vaikea arvioida, kuinka moni teki muuttopäätöksensä tämän 'rahaillusion' vallassa.⁵ Joka tapauksessa vuoden 1967 devalvaatiota voidaan pitää eräänlaisena väliintulevana, ratkaisevana muuttujana tilanteessa, jolle oli tunnusomaista voimakkaat veto- ja työntötekijät (vrt. Korkiasaari 2000, 148). Tutkija on listannut lukuisia muitakin, mutta vaikeammin mitattavia muuttotekijöitä. Yhtenä tällaisena kannattaa mainita aikaisemmin muuttaneiden välittämä informaatio, ns. 'sukulaisvärväys'. Eräät työnantajat jopa maksoivat maahanmuuttajille jos he pystyivät välittämään lisätyövoimaa työpaikalleen.

Kaiken edellä kerrotun mahdollisesti vuonna 1954 voimaantullut Yhteispohjoismainen työmarkkinasopimus. Sen perusteella Pohjoismaista tuli yksi ja yhtenäinen työmarkkina-alue. Suomi maksoi tästä pohjoismaisesta lähestymisestä seuraavalla vuosikymmenellä siis kovan hinnan.

Siirtolaisuus toisen maailmansodan jälkeen muualle kuin Ruotsiin on ollut selvästi vähäisempää. Kun Ruotsiin on sotien jälkeen muuttanut siis yli puoli miljoonaa suomalaista (pysyvästi noin 300 000 henkeä), on muihin maihin mennyt samaan aikaan noin 180 000 henkeä. 1980-luvun lopulta lähtien muuttovirtamme ovat suuntautuneet enenevässä määrin muualle Eurooppaan, lähinnä EU:n alueelle mutta myös muihin Pohjoismaihin, erityisesti Norjaan.

⁵ Siirtolainen sai devalvaatiohyödyn itselleen vain mikäli kulutti ansaitsemansa kruunut Suomen puolella. Näinhän asia ei käytännössä useinkaan ollut.

Kuvio 3. Maastamuuttaneet Suomen kansalaiset kohdealueittain 1980-1999.

Euroopan Unionin alueella väestön liikkuminen on yleensä ollut varsin vähäistä. Tähän on kolme keskeistä syytä:

1. Talousalue on kehittyneiden maiden yhteistyöorganisaatio. Esimerkiksi unionin perinteisistä muuttotappiomaista eli Espanjasta, Portugalista ja Italiasta on vähitellen tullut muuttovoittoa saavia alueita (ks. OECD 2001, 206-215, 239-243, 252-254).
2. Jäsenmaat ovat muuttuneet palveluyhteiskunniksi. Tällöin työvoiman joukkomuutto on menettänyt merkitystään.
3. EU:n keskeisenä tavoitteena on liikuttaa mieluummin pääomaa kuin työvoimaa: pääomat ja informaatio liikkuvat nopeammin ja tehokkaammin kuin työvoima (Söderling 1996, 56).

Edellinen ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö Suomesta muutto voisi lisääntyä unionin alueelle: uutena jäsenmaana tulemme vain hieman muiden perässä. Ruotsin osuus suomalaisesta maastamuutosta on vähentynyt vuodesta 1980 (79 %) noin 33 prosenttiin vuonna 1999 (koskee 15-vuotta täyttäneitä väestöä, ks. <http://www.utu.fi/erill/instmigr/fin>). Vastaavassa ajassa muun Euroopan osuus on kasvanut 14:stä 54 prosenttiin.

Seuraavassa kiteytettynä *maastamuuton* piirteet vuosituhannen vaihteessa:

1. Edellä jo todettiin, että muutot suuntautuvat Suomesta yhä enemmän Keski-Eurooppaan Pohjoismaiden ja erityisesti Ruotsin sijasta. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö läntinen naapurimaamme olisi edelleen tärkein muuttokohteemme (vuonna 1999 yhteensä 2 372 muuttajaa Suomesta). Yksittäisistä muista Euroopan maista tärkeimpiä muuttokohteita ovat Norja (1 133 henkeä) vuonna 1999, Iso-Britannia (683) ja Saksa (541) ja Espanja (551).
2. Naiset ovat pääsääntöisesti olleet tarkasteluajanjaksona (1980-1999) enemmistönä muuttajissa. Heitä oli lähtijöistä vuonna 1999 52 %. Naisten osuus on ollut perinteisesti suuri keskiseen Eurooppaan suuntautuneessa muutossa – niinpä esimerkiksi Isoon-Britanniaan menijöistä on naisia noin 60 %. Kyseessä on paljolti avioitumisen aiheuttama ilmiö.
3. Edelliseen liittyen miehet ovat huomattavasti taipuvaisempia palaamaan kuin naiset. Esimerkiksi vuosina 1980-1996 miesten muuttotase (so. lähtömuutto miinus paluumuutto) on ollut yli 10 000 henkeä muuttovoittoinen, naisilla taas muuttotappiota tuli samana aikana yli 1 200 henkeä (Korkiasaari 1998, 17)
4. Maastamuuttaneiden suurin ikäryhmä on aikaisemmin (1970-) 15-24 –vuotiaat. Kyseessä oli lähinnä nuorten työntekijöiden muutto Ruotsiin. 1990-luvun alussa keskinen Eurooppa tuli tärkeämmäksi muuttokohteeksi. Toisaalta muuttajien väestörakennekin muuttui selkeästi: lähtijät olivat useammin perheellisiä ja suurimmaksi muuttajaryhmäksi tulivat 25-34 –vuotiaat. Edelliseen liittyen myös lasten eli alle 7-vuotiaiden osuudet muuttajissa kasvoivat selvästi. (vrt. <http://www.utu.fi/erill/instmigr>).
5. Korkiasaaren mukaan (1998, 17) muuttaneiden ikä ja siviilisääty vaihtelevat huomattavasti kohdemaittain. Pohjoismaihin muuttaa edelleen suhteellisen paljon nuoria ja naimattomia eli siis perheettömiä henkilöitä. Vastaavasti muihin Länsi-Euroopan maihin muuttavat ovat varttuneempia. Selvän poikkeuksen tekevät Espanja ja Portugali, joihin muuttavista yli puolet on täyttänyt 40 vuotta.
6. Suomenruotsalaisten muuttoalttius on perinteisesti ollut suurempi kuin suomenkielisten. Niinpä edelleen vuonna 1999 muuttajista oli suomenkielisiä 70 %, ruotsinkielisiä 15 % ja muita samaiset 15 % (kyseessä Suomesta lähteneet paluumuuttajat). Mikäli tarkastelu suoritetaan vain maamme kahden virallisen kielen perusteella, on suomalaisista muuttajista ruotsinkielisiä peräti 18 %. Maamme väestöstä on ruotsinkielisiä noin 5 %, joten heidän osuutensa muuttajista on yli kolminkertainen väestöosuuteensa verrattuna. Ruotsinkieliset myös jäävät selvemmin tulomaihinsa: niinpä ruotsinkielisten muuttotase vuosilta 1980–99 on selvästi negatiivinen (eli -2 669 henkeä), suomenkielisten taas

positiivinen (+17 513 henkeä, katso lähemmin <http://www.utu.fi/erill/instmigr>).

7. Korkeakoulututkinnon suorittaneiden osuus on yli 15-vuotiaista maastamuuttajista kasvanut vuosien 1987–99 välillä 10 prosentista yli kolmannekseen. Koulutettujen muuton kasvu on selvä vaikka yleinen koulutustason nousukin otettaisiin huomioon. Kohdemaittaiset erot maastamuuttajien koulutustasossa ovat myös huomattavia. Korkeimmin koulutettuja olivat 1990-luvun loppupuolella Afrikkaan ja Aasiaan siirtyneet, peränpitäjinä tulivat Eurooppa ja Oseania (so. lähinnä Australia). Euroopan sisällä erot ovat kuitenkin huomattavia: Keski-Eurooppa vetää koulutettua väkeä, sen sijaan Ruotsi, Viro ja Espanja houkuttelevat vähemmän koulutettuja (vrt. Korkiasaari 1998, 20).
8. Udestamaasta on yhä selvemmin tullut suomalaisten lähtömuuton keskus: vuonna 1987 läänin osuus kaikista Suomessa syntyneistä maastamuuttajista oli alle 29 %, vuonna 1999 suhdeluku oli kohonnut jo 45 prosenttiin. Mikäli lähtömuuttoalttius suhteutetaan maakunnan väestöpohjaan, on tällöin 'kärjessä' Ahvenanmaa (vrt. Tilastokeskus, Väestö 2001:5, 20-21).

Maahanmuutto

Ensimmäiset tunnetut maahanmuuttajamme olivat romanit, jotka pakenivat Ruotsista Suomeen 1600-luvulla (Grönfors 1995). Tuohon aikaanhan Suomi oli osa Ruotsin kuningaskuntaa, joten 'tiukasti' ottaen kyseessä oli maan sisäinen pakolaisuus. Venäjän vallan aikana Suomeen jäi paljon sotilaita, kauppiaita, virkamiehiä ja turisteja. Rauhan aikana maassamme arvioitiin olevan noin 10 000 venäläistä. Osa venäläisistä sotilaista jäi eläkkeelle Suomeen. Tämä on osaltaan edesauttanut Suomen juutalaisen yhteisön syntymistä.

Ensimmäisen maailmansodan ja Venäjän vallankumouksen seurauksena Suomessa oli itsenäisyytemme alkuvuosina noin 33 000 pakolaista, suurin osa heistä oli venäläisiä. Venäläisyhteisö hajaantui pian muihin Euroopan maihin, ja maahamme jäi noin puolet alkuperäisestä pakolaismäärästä (vrt. Nylund-Oja et al. 1995).

Toisesta maailmansodasta aina 1970-luvun alkuun Suomi oli maahanmuuttajilta varsin suljettu yhteiskunta. 1980-luvun lopulle asti noin 85 % tulijoista oli suomalaisia paluumuuttajia (enimmäkseen Ruotsista).

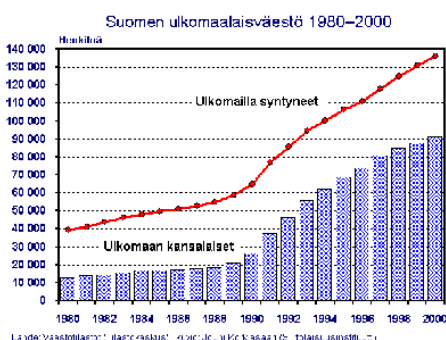
Vuonna 1980 *ulkomaan kansalaisten* lukumäärä oli noin 13 000, mutta syyskuussa vuonna 2001 vastaava luku oli jo 96 900 (vrt. MoniTori 4/2001, tilastoliite, 3). Vastaavasti *ulkomailla syntyneiden* luvut olivat 39 000 ja 136 200 (viimeksi mainittu luku on vuodelta 2000, vrt. Tilastokeskus, Väestö 2001:8, Ulkomaalaiset ja siirtolaisuus, 14).

1990-luvun alussa Jugoslavian sisällissota sekä Afrikan ja Lähi-Idän poliittisten

tilanteiden kärjistyminen aiheutti muuttopainetta Eurooppaan ja sitä kautta myös Suomeen. Myös sosialismin romahtaminen itäisen Euroopan maissa toi tulijoita rajoillemme – osa tästä paineesta kanavoitui myös turvapaikanhakuna.

Viime vuosina erityisesti entisen Neuvostoliiton alueen sekä Afrikan maiden muuttajat ovat 'löytäneet' Suomen. Suurimman ulkomaalaisryhmän muodostavatkin venäläiset (vrt. taulukko 2, 20 356 henkeä, tilanne 30.11.2000, vrt. <http://www.utu.fi/erill/instmigr/fin>)⁶. Virolaisia on maassamme reilut 10 000 ja muita entisen NL:n asukkaita noin 2 500 (katso taulukko 2 alla). Kokonaisuutena ottaen itäisestä ja eteläisistä rajanaapureistamme on kaikkiaan reilu kolmannes Suomessa asuvista ulkomaan kansalaisista.

Kuvio 4. Suomen ulkomaalaisväestö 1980–2000.

Suurin osa Venäjältä ja Virosta saapuvista on ns. inkeriläisiä paluumuuttajia. Nämä suomalaiset ovat niiden jälkeläisiä, jotka vuoden 1617 Stolbovan rauhan jälkeen muuttivat - eivät välttämättä vapaaehtoisesti - nykyisen Pietarin alueelle luterilaisuuden ja Ruotsin kuningaskunnan etuvartioksi. Vuonna 1926 inkeriläisten määräksi arvioitiin 135 000 henkeä. Toisen maailmansodan aikana suuri osa heistä tuli Suomeen. Aselevon jälkeen vuosina 1944–45 yli 50 000 inkeriläistä palautettiin takaisin Neuvostoliittoon. Erityisen kova kohtalo oli niillä inkeriläisillä miehillä, jotka olivat palvelleet sota-aikana Suomen puolustusvoimissa.

Presidentti Koivisto totesi huhtikuussa 1990, että inkeriläisiä on pidettävä paluumuuttajina. Tämä laukaisi välittömästi joukkomuuton, joka jatkuu yhä. Vastaavanlaista 'etnisesti etuoikeutettujen' paluumuuttoa entisen NL:n alueelta on mm.

⁶ Alkuperäinen lähde: Väestörekisterikeskus, kuukausitilasto.

Kreikkaan ja Saksaan. Suomessa käydään yhä keskustelua siitä, onko inkeriläisiä pidettävä paluumuuttajina: paluumuutto-oikeuteen vedoten Suomeen tulee täältä 1600-luvulla lähteneiden ihmisten jälkeläisiä. Osalla heistä ei ole enää minkäänlaisia siteitä maahamme, kieleemme tai kulttuurimme (Hyötynen 1998, 21: Ihmisoikeusliiton puheenjohtajan K. J. Långin haastattelu; kts. myös Laari 1998; Lepola 2000).

Taulukko 2. Suomessa asuvat ulkomaan kansalaiset sukupuolen ja lähtömaan mukaan, 31.12.1997 (yli 1 000 hengen maahanmuuttajaryhmät nimetty maittain).

Lähtömaa	Miehiä	Naisia	Yhteensä	Miehiä, %
Venäjä	7826	12530	20356	38.4
Entinen NL	1058	1426	2484	42.6
Viro	4283	6491	10774	39.8
Ruotsi	4419	3503	7922	55.8
Somalia	2088	2101	4189	49.8
Jugoslavia + Jugosl Itv.	1962	1621	3583	54.8
Irak	1720	1391	3111	55.3
Iso-Britannia	1685	537	2222	75.8
Saksa	1421	753	2174	65.4
Yhdysvallat	1192	873	2065	57.7
Iran	1089	846	1935	56.3
Vietnam	874	942	1816	48.1
Turkki	1344	439	1783	75.4
Kiina	808	869	1677	48.2
Bosnia-Herzegovina	816	804	1620	50.4
Thaimaa	214	1070	1284	16.7
Muut maat	12650	9134	21784	59.7
Yhteensä	45449	45330	90779	50.1

Lähde: Tilastokeskus.

Yhteenvedonomaaisesti voidaan todeta, että Suomessa vuonna 2000 asuneet maahanmuuttajat voidaan jakaa neljään ryhmään (jaossa sovelletaan Korkiasaaren ja Söderlingin vuonna 1998 käyttämää jakoperiaatetta. Luvut ovat arvioita, koska kattavaa tilastointiperustetta maassa asuvista ulkomaalaisista on vaikeaa saada. Esimerkiksi osa opiskelijoista siirtyy pian työmarkkinoille, sama koskee inkeriläisiä paluumuuttajia):

- Suomalaista alkuperää olevat. Enemmistö ryhmään kuuluvista on inkerinsuomalaisia tai Ruotsista Suomeen palanneita (yhteensä noin 30 000 henkeä)
- Suomen kansalaisten puoliset (noin 20 000 henkeä)
- Pakolaiset ja turvapaikanhakijat (noin 20 000 henkeä)
- Työvoimamuuttajat, opiskelijat, perheenjäsenet ja muut muuttajat. Osa tähän ryhmään kuuluvista on Suomessa vain tietyn ajan, eli ovat ns. periodimuuttajia (n. 25 000 henkeä).

Tilastokeskuksen julkaisussa 'Ulkomaalaiset ja siirtolaisuus' (Väestö 2001:8, tekijänä Mauri Nieminen) on koottu erinomaisella tavalla yhteen tilastotietoa maahanmuuttaneista. Seuraavassa eräitä poimintoja ko. julkaisusta:

- Ulkomaalaiset poikkeavat *ikärakenteeltaan* selvästi Suomen kansalaisista. Ulkomaalaisista suurin osa on työkäisiä eli vuonna 2000 heitä oli 75 prosenttia. Vastaavasti Suomen kansalaisista työkäisiä on 67 prosenttia (emt., 10).
- Venäjä on selvästi yleisin *vieras kieli*, sillä sitä puhuu äidinkielenään yli 28 000 henkilöä. Viro on selvä kakkonen, ja sitä puhuu äidinkielenään noin 10 000 henkilöä (emt., 16).
- Vuoden 1971 jälkeen *Suomen kansalaisuus* on myönnetty lähes 33 000 henkilölle, jotka ovat asuneet kansalaisuuden myöntämishetkellä Suomessa (emt., 18)
- Vuonna 2000 Suomessa vakituisesti asuvista ulkomaalaisista oli *naimisissa* 46 %. Suomen kansalaisten siviilisäätärakenteeseen verrattuna naimisissa olevien osuus oli korkeampi. tämä on yhteydessä ulkomaalaisten nuorempaan ikärakenteeseen. Suomessa solmitaan vuosittain yli 2000 avioliittoa, joissa Suomessa vakituisesti asuva Suomen kansalainen menee ulkomaalaisen kanssa naimisiin. Suomalaiset naiset ja miehet solmivat lähes yhtä paljon seka-avioliittoja. Viime vuosien aikana suomalaiset naiset ovat solmineet avioliittoja eniten yhdysvaltalaisien ja turkkilaisten miesten kanssa. Suomalainen mies taas solmii yleisimmin avioliiton venäläisen tai virolaisen naisen kanssa (emt., 19-20).

- Kun vuonna 1991 koko väestön *työttömyysaste* oli 12.2 %, niin ulkomaalaisilla se oli kaksinkertainen. Tästä tilanne paheni vuosi vuodelta: kun koko työvoimasta vuonna 1994 oli työttömänä viidennes, niin ulkomaalaisväestön työttömyys oli kivunnut huippulukemiin eli 53 prosenttiin. Vuonna 2000 työministeriön luvuista ilmenee, että ulkomaalaisten työttömyys on edelleen laskussa. Vuoden 2000 lopulla ulkomaalaisten työttömyysaste oli 34 % eli neljä prosenttiyksikköä alhaisempi kuin vuonna 1999 (emt., 23-24). Kuten aikaisempinakin vuosina pahin työttömyys oli niillä väestöryhmillä, jotka olivat tulleet pakolaisina Suomeen. Siten korkein työttömyys oli irakilaisilla (76 %), somalialaisilla (68 %) ja iranilaisilla (63 %). Pakolaisväestön ulkopuolisista kansalaisuusryhmistä työttömyys vaivasi eniten marokkolaisia (55 %) ja entisen NL:n/Venäjänsä kansalaisia (47 %, emt., 24)
- Vuonna 2000 koko väestöstämme ulkomaalaisia oli noin 1.8 prosenttia. Koko maan keskiarvoa enemmän ulkomaalaisia asui Ahvenanmaalla (4.4 %, tässä yhteydessä on muistettava, että $\frac{3}{4}$ Ahvenanmaan ulkomaalaisista on ruotsalaisia), Uudellamaalla (3.4 %) ja Varsinais-Suomessa (2.1 %). Suomen ulkomaalaisväestö onkin voimakkaasti *keskittynyt*, sillä heistä noin puolet asuu Uudellamaalla (emt., 25).

Maahanmuuton väestölliset ja yhteiskunnalliset vaikutukset⁷

Maamme on nyt ja tulevaisuudessakin siirtolaisia vastaanottava maa (vrt. Koivukangas 2001, 8). Suomi on mielenkiintoisessa, suorastaan haastavassa yhteiskunnallisessa vaiheessa.

Euroopan Unionin jäsenyyden myötä olemme sidottuja unionin sisäistä muuttoliikettä sääteleviin päätöksiin. Toisaalta maamme väestön ikärakenne vanhenee kovaa vauhtia kun suuret ikäluokat siirtyvät vähitellen vuoteen 2005 mennessä varsinaiseen 'eläkeputkeen'. Suomessa tapahtuva työmarkkinamuutos heijastunee jatkossa myös huomattavana työvoiman lisäksyntänä (vrt. Autio et al. 1999).

Maassamme ei ole juurikaan keskusteltu vakavasti tulevan väestöpolitiikan suunnista ja keinoista. Tiedetään että syntyvyyteen on vaikea vaikuttaa yhteiskuntapoliittisin keinoin. Toisaalta elinajanodote tulee vielä huomattavasti kasvamaan, joten perinteisten eläkeläisten ohella meillä jo lähivuosina on yhä enemmän todella iäkkäitä (super aged eli yli 85-vuotiaita).

⁷ Luku neljä on pääosin julkaisusta: Söderling, Ismo (2001): Siirtolaisuus väestöllisenä resurssina – Suomi eurooppalaisessa kontekstissa. Teoksessa: (ei toimittajaa nimetty): 'Once a jolly swagman...'. Vammala.

Väestöennusteiden mukaan maamme väestömäärä vuoden 2020 jälkeen alkaa vähitellen laskea (Tilastokeskus 1998, väestöennuste kunnittain 1998-2030). Laskuvauhti edelleen kiihtyy vuoteen 2050 mennessä. Kuten hyvin tiedetään, maahanmuutolla ei voida väestön vinoutunutta ikärakennetta korjata. Tulemme elämään vanhenevassa yhteiskunnassa - kuten muutkin länsimaat.

Saksa ja Kanada ovat harjoittaneet omaehtoista maahanmuuttopolitiikkaa vuosikymmeniä. Saksa on antanut maahanmuuttavalle siirtolaistyövoimalle vain väliaikaisia muuttolupia, ja saanut tahtomattaan maahan usean miljoonan turkkilaisen (+ monen muun etnisen ryhmän) muodostaman siirtolaisvähemmistön. Toisaalta piristääkseen maan taloutta ryhdyttiin vuonna 2000 houkuttelemaan IT-työntekijöitä maahan – sangen laihoihin tuloksiin.

Kanadan (ja Australian) pisteytyksille perustuvat järjestelmät ovat tuottaneet maahan investointeja ja ammattitaitoista työvoimaa. Kritiikkinä voidaan kuitenkin esittää, että investoinnit vaikuttavat kuitenkin suhteellisen vaatimattomilta. Toisaalta koulutuksen painottamisen ohella ammattitaito on jäänyt esim. Yhdysvaltoihin verrattuna vähäisemmälle huomiolle. Myöskin pisteytysjärjestelmien sisällä pystytään 'pelaamaan' siten, että kategorioita vaihtamalla (esimerkiksi työvoimamaahanmuuttajasta perhemuuttajaksi) voidaan olettaa saatavan suotuisampi lopputulos. Siten malli itse luo spekulatiivista käyttäytymistä.

Suomi on tulevaisuudessa entistä suurempi maahanmuuttomaa – meidän omat työreservimme ovat kiinnitettyinä viimeistään vuosien 2005–2010 vaiheilla. Tehdyn selvityksen mukaan (Autio et al. 1999, 77) Suomessa uuden työvoiman tarve vuosina 1995–2010 on 1 052 600 henkeä (tästä n. 80 % on poistumista työmarkkinoilta lähinnä eläköitymisen kautta ja 20 % työllisten määrän kasvua). Työmarkkinoiden demografista muutosta kuvannee sekin, että vuosina 2010–2017 työikäisten määrän (15–64 –vuotiaat) ennustetaan laskevan 172 000 hengellä (emt., 35; kts. myös Koivukangas 2001, 7).

Toki Suomikin voi ryhtyä 'värväämään' EU:n ulkopuolelta itselleen sopivaksi katsomaansa työvoimaa tai väestöä. On kuitenkin oletettavaa, että globalisaation edetessä muuttuu myös taloudellinen ajattelumme. Tiedämme että Kiinassa on tällä hetkellä (vuonna 2001) noin miljoona 'ajelehtivää' (floating) työntekijää johtuen maan suuresta rakennemuutoksesta. Heidän ei oleteta jäävän vain Aasiaan mikäli lähtö saa joukkomuuton luonteen:

'China would seem to be a new, and potentially disturbing case in point. It is estimated that up to 100 million Chinese constitute 'floating' population within that country, many of them unemployed. If they are unable to find jobs in their own urban economy, many will be tempted to try their luck abroad. Clearly, the potential for Chinese emigration is enormous, and the globalization of migration indicates that their

peregrination (vaellus) are unlikely to be confined to the South-East Asian region.' (Salt 1996, 105)

Kiinalaisten muutto ei perustu normaaliin lupamenettelyyn vaan lähinnä ns. ihmissalakuljetukseen. Salt arvioi kirjoituksessaan, että 1990-luvun puolessa välin Yhdysvaltoihin salakuljetettiin vuosittain n. 100 000 kiinalaista. Tämän liiketoiminnan vuosittaisen liikevaihdon on oletettu (tuolloin) olevan noin 3.5 miljardia Yhdysvaltain dollaria (summa on suunnilleen sama Euroissa). Liiketoimintana ihmissalakuljetus on ilmeisestikin haastamassa huumebisneksen (emt., 106; kts. myös Ylänkö 2000, 37).⁸

Eteläisen Euroopan pelonomaiset katseet ovat kääntyneet Pohjois-Afrikan ns. Maghreb-maiden suuntaan. Khaderin mukaan (1991; ks. Sassen 1999, 129) pohjoisen Afrikan muuttajiin suhtaudutaan Euroopassa tiukemmin johtuen heidän alhaisemmasta asumistasostaan ja suuremmasta työttömyysuhkastaan. Khader näkee Afrikasta suuntautuvaan muuttopaineeseen hillitseviäkin tekijöitä (emt., 129): hänen mukaansa korkeat elinkustannukset, heikot asumisolosuhteet, halu kouluttaa lapset omassa kulttuuriympäristössä, halu pitää omat vanhemmat omassa kulttuuriympäristössään. Edelliseen liittyen Khader katsoo, että muuttajat hyväksyvät yleisemminkin kausityöllisyys-periaatteen ja toisaalta siihenkin liittyen miettivät paluuta aktiivisesti (emt., 129). Joka tapauksessa on oletettavaa, että EU-alueeseen kohdistuva pääasiallinen muuttopaine jatkossakin kohdistuu Maghreb-alueelta – ehkä Khaderin esittämät argumentit ovat tasoittamassa painetta.

Historia on opettanut meille, että kaikkein ahdistavimmat olosuhteet so. sodat ja vitsaukset, eivät saa juurikaan suuria joukkomuuttoja aikaan (Sassen 1999, 14). Historiasta 1800-luvulta tunnemme jo kausi- ja sesonkityön käsitteen. Samoin rajat ylittävät työmarkkina-alueet olivat tunnettuja. Tässä suhteessa emme ole siten suurien tai uusien muuttoliikekysymysten äärellä. Globaali maailmantalouskin on tunnettu jo vuosisatoja kun tuotannonvälineitä siirrettiin mantereelta toiselle (vrt. orjakauppa Afrikasta Amerikan mantereelle).

Tuotanto siirtyy sinne missä tuotannontekijät (työvoima ja pääoma) kohtaavat optimaalisimmin. Tähän uuteen maailmanjärjestykseen liittyy kuitenkin yksi keskeinen ehto, so. oikeudenmukaisuuden periaate. Mikäli emme jaa tuotannon tuloksia ja niihin liittyviä panoksia tasaisemmin, emme voi myös olettaa maailmanrauhan jatkuvan. Tästä

⁸ Myös Euroopan Unionin Komissio on tarkastellut laittoman maahanmuuton roolia tulevassa muuttopaineessa. Komissio tarkastelee laitonta maahanmuuttoa sangen suppeasti ja painottaa nimenomaan muuttajien ihmisoikeuteen liittyviä näkökulmia. Komissio toteaaakin, että laitonta maahanmuuttoa vastaan on vaikutettavalla yhteisölaainsäädännöllä JA tarkastuspolitiikalla. Samoin komissio painottaa uhrien (so. laittomien muuttajien) auttamista ja palauttamista kotimaahan humanilla tavalla (Euroopan Yhteisöjen Komissio 22.11.2000, s. 6, 11)

saatiin varoittavaa esimakua tiistaina 11.9.2001.

Tiivistäen eräitä käytännön näkökulmia siirtolaisuuden ja väestökysymyksen välisistä yhteyksistä:

Suomalainen yhteiskunta vanhenee, keskittyy alueellisesti ja toki samalla kansainvälistyy. Suomi ei välttämättä ensi hätään tarvitse väestöpoliittista ohjelmaa; monessa suhteessa riittäisi kun mietittäisiin ja kehitettäisiin jo olemassa olevia käytäntöjä. Seuraavat toimet toteutuessaan eivät ainakaan karkottaisi väkeä maastamme:

- *Suomen kansalaisuuslaki on suhteellisen joustava*, koska muualta kuin Pohjoismaista tulevat saavat anoa kansalaisuutta viiden vuoden maassaoleskelun perusteella. Ongelmana maahanmuutoissa eivät olekaan ns. suuret kysymykset, vaan lupakäytäntöön liittyvät arkiset haasteet. Joustavamman ulkomaalaispolitiikan ongelmakohdat ovat käytännössä, joita sovelletaan työluissa, turvapaikkamenettelyissä sekä työmarkkinoilla (Ylänkö 2000, 71).
- Suomessa voidaan olettaa olevan tuhansia *laittomia maahanmuuttajia* (mikäli ns. 1/6 sääntö pätee, laittomia voisi olla n. 90 000 laillisen maahanmuuttajan lisäksi noin 10 000 – 15 000 henkeä). Muissa maissa sovellettua ns. armahduskäytäntöä ('amnesty') kannattaisi varmaan kokeilla Suomessakin.
- Tästä artikkelista ilmeni, että erilaiset *kiintiöt ja houkutusohjelmat* (vrt. Saksan ns. IT-työntekijöiden kiintiö) tai Kanadan sekä Australian käyttämät pisteytysjärjestelmät eivät ole parhaita 'työkaluja' ohjaamaan maahanmuuttoa. Ohjelmiin liittyy byrokraattisuutta, epämääräisyyttä ja spekulatiivisuutta. Jos maa on tarpeeksi houkutteleva kokonaisuutena, päästään joustavalla lupakäytännöllä - oletettavasti - samaan lopputulokseen. Pisteet eivät vielä tee maasta houkuttelevaa.
- Kaksoiskansalaisuuden käsitettä olisi syytä tarkastella rakentavasti. Yhdentyvässä Euroopassa ns. lojaliteettiongelmaa ei voi enää pitää kriteerinä kaksoiskansalaisuus-idean torjumiselle.
- *Pohjoismainen hyvinvointiyhteiskunta-malli* perustuu ns. tasa-arvon ideaalille. Tähän käsitykseen kuuluu mm. sukupuolten tasa-arvo, syrjinnän vastustaminen, integraation kehittäminen jne. Yhteiskuntamallilla pyritään myös suuren taloudellisen eriarvoisuuden poistamiseen – tavalla tai toisella. On hyvin tiedossa, että siirtolaisuus helposti luo ammatillista ja sosiaalista segregatiota; saatetaan ottaa itsestään selvyytenä ainakin muualla maailmassa, että 'he' tekevät 'meille' kelpaamattomat työt. Pohjoismainen yhteiskuntamalli tasa-arvoisuutta suosivana ei hyväksy tällaista lähtökohtaa. Omalla tasa-arvon ja konsensuksen ideaalillaan se samalla luo edellytykset yhteiskuntarauhalle.
- *Pohjoismaiseen ajatteluun kuuluu*, että ongelmat ratkeavat kunhan palkataan

viranomainen kutakin asiaa hoitamaan (vrt. edellisen kohdan tarkastelu Pohjoismaisesta hyvinvointi-ideaalista). Mielellämme koemme monikulttuurisuuden ja integraation vaativan ajantasaista lainsäädäntöä ja suuria ohjelmia. Eiväthän tällaiset uudistukset toki haitaksi ole. Kannattaa huomata kuitenkin, että maahanmuuttajaväestömme avioliitoista peräti 47 % on sellaisia, joissa puoliso on suomalainen (Ylänkö 2000, 68). Koska maahanmuuttajat ovat nykyisten perheilastojen valossa pikemminkin sekoittumassa eivätkä eriytyessä, Suomen oloissa puhe 'etnisistä ryhmistä' tai 'etnisistä suhteista' voi olla joissain yhteyksissä harhaanjohtavaa (emt., 68). Siksi ei ole syytä unohtaa tavalliseen arkeen liittyvää suvaitsevaisuuskasvatusta tai -koulutusta. Joensuussakin olisi monesta harmista selvitty jos viranomaiset olisivat olleet tietoisia vastaavista ulkomaisista (esim. Ruotsin ja Norjan) ilmiöistä, niiden syntymekanismeista sekä niihin vaikuttamistavoista (vrt. Söderling 1999, 41-43).

- *Suomen ja Venäjän välistä rajaa* on kutsuttu maailman syvimmäksi elintasarajaksi. Jotta myös Venäjä (tai Viro) hyötyisi muuttoliikkeestä, olisi vakavasti pohdittava valtakunnanrajat ylittävien talousalueiden muodostamista: miksi päivittäinen työmatka ei voisi suuntautua toiseen maahan? Laivamatka Tallinnasta Helsinkiin tapahtuu nykyisin nopeammin kuin Pendolino-matka Turusta Helsinkiin. Ja näitäkin junamatkailijoita riittää. Jos yhteisten talousalueiden muodostaminen on onnistunut lännessä (vrt. Tornionjokilaakso), luulisi sen onnistuvan idässäkin. Eri osapuolilla ei ole kuin voitettavaa.

Kirjallisuus

- Allardt, Erik (1976): *Hyvinvoinnin ulottuvuuksia*. Porvoo
- Anthias, F. and Yuval-Davies, N. (1992): *Racialized Boundaries: Race, Nation, Gender, Colour and Class and the Anti-Racist Struggle*. Routledge. London.
- Autio, V., Hanhijoki, I., Katajisto, J., Kimari, M., Koski, L., Lehtinen, J., Montén, S., Taipale, U. ja Vasara, A. (1999): *Ammatillinen koulutus 2010. Työvoiman tarve vuonna 2010 ja ammatillisen koulutuksen mitoitus*. Opetushallitus. Hakapaino Oy. Helsinki.
- Berry, J. W., Kim, U., Minde, T., & Mok, D. (1987): Comparative Studies of Acculturative Stress. *International Migration Review*, 21, 3, 491-511.
- Büchi, Rolf (1996): Uudesta rasismista sekä demokratian tuhoamisesta Ranskassa ja Euroopassa. Teoksessa: Jokisalo, Jouko (toim.): *Rasismi tieteessä ja politiikassa*. Edita Oy, Helsinki.
- Euroopan Yhteisöjen Komissio, 22.11.2000, KOM(2000) 757, lopullinen. *Komission tiedonanto Neuvostolle ja Euroopan Parlamentille. Yhteisön maahanmuuttopolitiikka*.
- Forsander, Annika ja Alitolppa-Niitamo, Anne (2000): *Maahanmuuttajien työllistyminen ja työhallinto – keitä, miten ja minne?* Työhallinnon julkaisu 242. Työministeriö, Helsinki.
- Grönfors, M. (1995): Finnish Rom. A Forgotten Cultural Group. Teoksessa: Pentikäinen, J., Hiltunen, M. (toim.): *Cultural Minorities in Finland*. Helsinki.
- Jaakkola, Magdalena (1999): *Maahanmuutto ja etniset asenteet*. Työpoliittinen tutkimus 213. Edita. Helsinki.
- Jones, James (1997): *Prejudice and Racism*. Nw York.
- Kaunismaa, Pekka (1997): Mitä on kollektiivinen identiteetti? Teoksessa: Virtapohja, Kalle (toim.): *Puheenvuoroja identiteetistä. Johdatusta yhteisölliseen ymmärtämiseen*, s. 37-54. Atena Kustannus Oy, Jyväskylä.
- Kauppinen, Jarkko, Heikkilä, Elli, Rusanen, Jarmo, Naukkarinen, Arvo, Muilu, Toivo, Colpaert, Alfred (2000): The Connection between Migration and Regional Structure in Finland around 1990 – a GIS viewpoint. *Yearbook of Population Research in Finland*, Vol. 36, 2000, s. 163–178.
- Kerkkonen, Gunvor (1981): Suomalaiset keskiajan Ruotsissa. Teoksessa: Koivukangas, Olavi (toim.): *Siirtolaisuus Suomesta Ruotsiin kautta aikojen*. Siirtolaisuusinstituutti, Turku.
- Khader, Bichara (1991): *Le Méditerranée entre les tentations et les projets solidaires. In Développement du Maghreb dans la perspective du Marche Unique* (käytetty lähteenä

- teoksessa: Sassen, S. (1999): *Guests and Aliens*, The New Press, New York).
- Koivukangas, Olavi (1996): EU-kansalaiset toivottavat ulkomaalaiset yhä harvemmin tervetulleiksi. Teoksessa: Seppänen, Susanna (toim.): *EU-raporttisarja, elinolut*. Tilastokeskus, Helsinki.
- Koivukangas, Olavi (1998): *Finns abroad*. <http://www.utu.fi/erill/instmigr/art.koivuk.htm>
- Koivukangas, Olavi (2001): *The Need for Multicultural Approach in Finland*. Esitelmä: FinnForum VI Conference, University of Jyväskylä, June 13-16, 2001.
- Korkiasaari, Jouni (1998): Maastamuuton uudet piirteet. Teoksessa: Kontio, Aino-Marja (toim.): *Tilastokeskuksen kuntapuntari 2/1998, Väestö ja muuttoliike*. Tilastokeskus, Helsinki.
- Korkiasaari, Jouni (2000): Suomalaiset Ruotsissa 1940-luvulta 2000-luvulle. Teoksessa: Korkiasaari, Jouni ja Tarkiainen, Kari: *Suomalaiset Ruotsissa*, ss. 135-496. Gummerus, Jyväskylä.
- Korkiasaari, Jouni ja Söderling, Ismo (1994): Muuttoliike. Teoksessa: Koskinen, Seppo, Martelin, Tuija, Notkola, Irma-Leena, Notkola, Veijo ja Pitkänen, Kari (toim.): *Suomen Väestö*. Karisto Oy, Hämeenlinna.
- Korkiasaari, Jouni and Söderling, Ismo (1998): Finland: From a Country of Emigration into a Country of Immigration. Teoksessa: Söderling, Ismo (toim.): *A Changing Pattern of Migration in Finland and its Surroundings*. Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos, D 32, 1998. Helsinki.
- Kultalahti, Olli (1988): *Yhteiskunta ja alue*. Finnpublishers Oy, Tampere.
- Kyntäjä, Eve (1995): Maahanmuuttajien identiteetin järkkäminen. Toksessa: Söderling, Ismo, Aalto, Anu-Riikka ja Kivistö, Jaana (toim.): *Sosiaalityö ja maahanmuuttajat*. Turun Opetussosiaalikeskuksen julkaisu 6/1995, s.79 – 96. Turku.
- Kytö, Hannu (1998): *Muuttajan muuttuvat motiivit eräissä suomalaisissa kaupungeissa 1980- ja 1990-luvulla*. Suomen Kuntaliitto. Helsinki.
- Laari, Outi (1998): Immigrants in Finland: Finnish-to-be or Foreigners forever. Conceptions of Nation-State in Debate on Immigration Policy. Teoksessa: Söderling, Ismo (toim.): *A Changing Pattern of Migration in Finland and its Surroundings*. Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos, D 32, 1998. Helsinki.
- Lepola, Outi (2000): *Ulkomaalaisesta suomenmaalaiseksi. Monikulttuurisuus, kansalaisuus ja suomalaisuus 1990-luvun maahanmuuttopoliittisessa keskustelussa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Liebkind, Karmela (1994): Maahanmuuttajat ja kulttuurien kohtaaminen. Teoksessa: Liebkind, Karmela (toim.): *Maahanmuuttajat*. Gaudeamus. Helsinki.
- Liebkind, Karmela (1996): Ennakkoluulot ja niiden uhrit. Teoksessa: Dahlgren, Taina,

- Kortteinen, Juhani, Lång, K. J., Pentikäinen, Merja ja Scheinin, Martin (toim.): *Vähemmistöt ja niiden syrjintä Suomessa*. Helsinki University Press. Helsinki.
- Matinheikki-Kokko, Kaija (1997): *Challenges of working in a cross-cultural environment: Principles and practice of refugee settlement in Finland*. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research, Jyväskylä.
- Merkl, Peter H. (1998): Racism, New and Old: Changing Aspects and Approaches. Teoksessa: Westin, Charles (ed.): *Racism, Ideology, and Political Organization*, pp. 7-50. Ceifo, Akademityck AB, Stockholm, Edsbruk.
- Monitori 4/2001, *tilastoliite*. Työministeriö. Helsinki.
- Nivalainen, Satu (2000): *Muuttoliikkeen vaikutus alueelliseen väestörakenteeseen, 2000-2010*. Pellervon taloudellisen tutkimuskeskuksen työpapereita, no. 36, 2000, 40. Helsinki.
- Nylund-Oja, M., Pentikäinen, J., Jaakkola, M., & Yli-Vakkuri, L. (1995): Finnish Emigration and Immigration. Teoksessa: Pentikäinen, J. and Hiltunen, M. (toim.): *Cultural Minors in Finland*. Helsinki.
- Nykysuomen Sanakirja*, osa 4, 1980. WSOY, Porvoo
- OECD 2000 (2001): *Sopemi-report: Trends in International Migration*. OECD, Paris.
- Okko, Paavo (2000): *Muuttoliike pakottaa rakennemuutokseen*. Kunnallisan kehittämissäätön tutkimusjulkaisut, no. 24, 2000. Helsinki.
- Parkkinen, Pekka (1998): Vanhusten vuosisata. Teoksessa: Pitkänen, Kari (toim.): *Artikkeleita Suomen Väestöntutkimuksesta*. Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen monisteita 61, 1998, s. 263-287.
- Pikkarainen, Mika, Pyöriä, Tarja ja Saijets, Heli (1997): *Kaupunkiseutujen väestönkehitys, työmarkkinat ja taloudellinen kasvu*. Sisäasiainministeriö, kaupunkipoliittinen työryhmä, raportteja 2/1997. Helsinki
- Pulkkinen, Pia (1998): Opiskelijat ja työttömät muuttavat keskuksiin. Teoksessa: Kontio, Aino-Marja (toim.): *Tilastokeskuksen Kuntapuntari 2/1998, Väestö ja muuttoliike*. Tilastokeskus. Helsinki.
- Rex, J. and Tomlinson, S. (1979): *Colonial Immigrants in a British City*. Routledge and Kegan Paul, London.
- Richmond, A. H. (1969): *Sociology of Migration in Industrial and Post-Industrial Societies*. Teoksessa: Jackson, J. A. (toim.): *Migration*. Cambridge.
- Salo, Unto (1981): Esihistoriallinen muutto Suomesta Ruotsiin. Teoksessa: Koivukangas, Olavi (toim.): *Siirtolaisuus Suomesta Ruotsiin kautta aikojen*. Siirtolaisuusinstituutti. Turku.

- Salt, John (1996): Migration Pressures on Western Europe. In: Coleman, David (ed.): *Europe's Population in the 1990s*, s. 92-126. Oxford University Press, New York.
- Sassen, Saskia (1999): *Guests and Aliens*. The New Press, New York.
- Schierup, C. (1992): What 'Agency' should we multi about? The Multicultural Agenda Reviewed. *European Journal of Intercultural Studies* 2:3, p. 5-23.
- Sintonen, Teppo (1993): Katsaus kanadalaiseen etnisyytutkimukseen. *Sosiologia* 2/1993, s. 76-87.
- Sjöberg, Fredrik (1999): ME ja NE. *Rotuopeista sukulaisuuteen*. Art House, Juva
- Summa, Hilikka (1982): *Kaupunkien sisäinen muutto muuttotyypeittäin*. Yhdyskuntasuunnittelun jatkokoulutuskeskus, B 40, Otaniemi.
- Söderling, Ismo (1988): *Maassamuuton ulottuvuudet. Yksilö-, alue- ja yhteiskuntatason tarkastelu Suomessa vuosina 1977-78 maassamuuttaneista*. Annales Universitatis Turkuensis, Sarja C, osa 65, Turun yliopisto, Turku.
- Söderling, Ismo (1996): *Pääomat ja tavarat liikkuvat EU:n tulokasmaissa ihmisiä helpommin*. Teoksessa: Seppänen, Susanna (toim.): EU-raporttisarja, Suomen, Ruotsin ja Itävallan 1. EU-vuosi. Tilastokeskus, Helsinki.
- Söderling, Ismo (1997): *Maahanmuuttoasenteet ja elämänhallinta*. Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos, D 30, 1997, Helsinki.
- Söderling, Ismo (1998): Vanhusväestö lisääntyy nopeimmin maaseutukunnissa. Teoksessa: Kontio, Aino-Marja (toim.): *Tilastokeskuksen Kuntapuntari 2/1998, väestö ja muuttoliike*. Tilastokeskus, Helsinki.
- Söderling, Ismo (1999): *Perheitä meiltä ja muualta. Suomalaisten näkemyksiä omista ja maahanmuuttajien perheistä*. Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos, E8/1999. Vammalan Kirjapaino Oy, Vammala.
- Söderling, Ismo (2000): 'The Finnish Attitudes towards Immigration and Immigrants' – Surveys in the Finnish Migration Research Context. Paper presented at the Workshop on: 'Demographic and Cultural Specificity and Integration of Migrants. 10-11 November 2000, Bingen, Germany.
- Söderling, Ismo (2001): Siirtolaisuus väestöllisenä resurssina – Suomi eurooppalaisessa kontekstissa. Teoksessa (ei toimittajaa): 'Once a jolly swagman...', ss. 187-209. Vammalan kirjapaino, Vammala.
- Taavela, Raija (1999): *Maahanmuuttajien palvelujen laatu Suomen perusterveydenhuollossa*. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 72. Väitöskirja. Kuopio.
- Tarkiainen, Kari (2000): Suomalaiset Ruotsissa keskiajalta 1930-luvulle. Teoksessa: Korkiasaari, Jouni ja Tarkiainen, Kari: *Suomalaiset Ruotsissa*, ss. 19-131. Gummerrus,

Jyväskylä

- Tilastokeskus, *Väestönmuutostilastot* (<http://www.utu.fi/erill/instmigr/fin>)
- Tilastokeskus, *Väestöennuste kunnittain 1998-2030*. Väestö 1998:6. Helsinki.
- Tilastokeskus, *Väestönmuutokset 1999*, Väestö 2000:13. Helsinki.
- Tilastokeskus, *Suomen Tilastollinen Vuosikirja 2001*. Helsinki.
- Tilastokeskus, *Väestönmuutokset kunnittain 2000*. Väestö 2001:5. Helsinki.
- Tilastokeskus, *Väestörakenne 2000*. Väestö 2001:6. Helsinki.
- Tilastokeskus, *Ulkomaalaiset ja siirtolaisuus*. Väestö 2001:8. Helsinki.
- Tuomarla, Irmeli (1998): Lakipaketti: Ulkomaalaislaki ja kotouttamislaki – sateenvarjolaite maahanmuuttopolitiikalle. Sisäasiainministeriön ulkomaalaisosaston osastopäällikön Risto Veijalaisen haastattelu, *Monitori* 2/1998, 7-9.
- UN Secretariat, Population Division (2000): *Replacement Migration*. New York.
- Vartiainen, Perttu (1997): *Muuttoliikkeen uusi kuva*. Sisäasiainministeriö, kaupunkipoliittinen työryhmä, raportteja 4/1997. Helsinki.
- Wahlbeck, Östen (1999): *Kurdish Diasporas. A Comparative Study of Kurdish Refugee Communities*. Macmillan Press Ltd. London.
- Wiik, Kalevi (1997): Kuinka Suomen kansa syntyi? Teoksessa: Alkio, Paula, Söderling, Ismo ja Takoja, Mika (toim.): *Väheneekö väki, paraneeko pidot?* Väestöntutkimuslaitos 50 vuotta, s. 21-30. Väestöliiton Väestöntutkimuslaitos, Helsinki.
- Ylänkö, Maaria (2000): Kansainvälistymisen kahdet kasvot – muuttoliikkeet ja kulttuurinen globalisaatio. Teoksessa: Trux, Marja-Liisa (toim.): *Aukeavat ovet. Kulttuurien moninaisuus Suomen elinkeinoelämässä*, s. 21-84. WSOY, Juva.
- Ålund, A. and Schierup, C. (1991): *Paradoxes of Multiculturalism*. Abury. Aldershot.

Internet-lähteet:

- http://www.stat.fi/tl/tp_tied./tiedotteet/v2001 (päiväys: 27.12.2001)
- <http://www.utu.fi/erill/instmigr/fin/> (päiväys: 27.12.2001)
- <http://www.mol.fi/migration/tilastot/html> (päiväys: 27.12.2001)